

ДОЗВІЛЛЯ ШКОЛЯРІВ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР ЦІННІСНО СПРЯМОВАНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ-ВИХОВАТЕЛЯ

У статті автор розглядає проблему взаємодії вчителя зі школярами у сфері дозвілля як ціннісно-орієнтований процес.

In article the author considers problem of interaction of the teacher with pupils in sphere of leisure as value focused process

Зміст життєдіяльності людини визначається спрямованістю особистості на осмислення, пізнання, актуалізацію загальнолюдських цінностей, які є конструктами культури.

З позицій соціальної антропології культура визначається як ціннісно відібраний і символіко-семіотично організований (структурований) досвід безлічі людей, що сприяє успішному вирішенню суспільних і особистісних проблем [4].

Час дозвілля є проявом соціокультури, якому притаманні відповідні для певного суспільства якості, до яких відносяться і звичаї, і поведінка, і уявлення про правильне і неправильне, і ставлення до свого буття.

Взаємодія вчителя-вихователя зі школярами у сфері дозвілля надає змогу передати власний досвід осмислення, пізнання загальнолюдських цінностей і міри їх представленості у соціокультурному просторі дозвілля сьогодення.

Виходячи з цього, метою статті стало висвітлення взаємодії вчителя-вихователя зі школярами у сфері дозвілля як ціннісно спрямованої і особистісно значущої.

Передумовою й умовою відтворення і передачі загальнолюдських цінностей є існування програм поведінки, спілкування і діяльності, що у своїй сукупності утворюють історичну соціальну пам'ять, що розвивається. Ці програми представлені зразками, розпорядженнями, знаннями, навичками, ціннісними орієнтаціями, цільовими настановами, ідеалами і нормами діяльності і т. д. Вони і складають саму культуру, яка їх зберігає, транслює, а також генерує як результат людської творчості.

У кожному типі культури є специфічний для неї категоріальний склад свідомості, що поєднує у своєму змісті як моменти абсолютного, постійного (що відтворює глибинні інваріанти людського буття, його атрибути), так і моменти відносного, історично мінливого (що відтворюють особливості культури історично визначеного типу суспільства, властиві йому форми і способи спілкування і діяльності людей, збереження і передачі соціального досвіду, прийняту в ньому шкалу цінностей) [4: 290].

Відносно цього, категорія “дозвілля” виражається не тільки у визначеннях, які подаються в роботах філософів, соціологів, культурологів. Дозвілля як категорія культури насамперед включене в тканину повсякденної мови, коли ми несвідомо користуємося цією категорією, яка організує зміст слова. Як універсалія культури, дозвілля функціонує у повсякденних уявленнях людини про відповідну форму життєдіяльності. На підставі цього ми можемо зробити висновок, що зміст поняття дозвілля відрізняється в його тлумаченні різними поколіннями людей. Для сучасних школярів дозвілля сприймається як вільний від настанов дорослих час, час, який вони мають право використовувати за власним бажанням, за своїм баченням щодо його наповнення. З іншого боку, дозвілля школярів у сучасних соціокультурних обставинах зазнає значних змін, які, перш за все, пов'язані зі змінами просторових способів спілкування й поширенням інформаційних зв'язків, що теж має як позитивний, так і негативний характер розвитку особистості. Базуючись на тому, що характерною ознакою дозвілля школярів у сучасних умовах є спілкування, ми вважаємо, що компетентність учителя у взаємодії зі школярами у сфері дозвілля спроможна спрямовувати особистісний розвиток дитини на осмислення цінностей буття.

У взаємодії (спілкуванні) вчителя-вихователя і школярів у сфері дозвілля здійснюється узгодження цінностей, норм, ідеалів, почуттів, настроїв і всіх інших атрибутів світу людини, зокрема, школярів. У цьому процесі відбувається зміна властивостей як суб'єктів взаємодії, так і об'єктів узгодження (цінностей, норм і т.д.).

Зазначимо, що дозвілліве спілкування в сучасних соціокультурних умовах значно розширює особистісний світ школярів, які пізнають не тільки цінності буття, а й негативні явища, які взмозі вплинути на антиціннісні орієнтації молоді (прагнення до влади будь-якою ціною, агресивність, зневажливість до інших тощо). Взаємодія вчителя-вихователя зі школярами у сфері дозвілля з метою розвитку дитини передбачає, перш за все, розуміння її внутрішнього світу, сприйняття його як данності. Це можливо, якщо взаємодія заснована на діалозі. У теоретичному, й у художнім мисленні – відзначає В.С.Біблер – формується нова всезагальна орієнтація розуму на ідею взаєморозуміння, спілкування через епохи, а класична орієнтація на «чоло століття освіченого», що піднімається сходами пізнання, усе більш виявляється не домінантою, а тільки однією зі складових нового розуміння. Можна, загострюючи, сказати так: розум, що повинен обґрунтувати ідею «знання-сила!», іде в тінь (у власному русі до межі він замикається «на себе», відсторонюється від самого себе в усій своїй цілісності і завершеності) перед розумом, орієнтованим на інші форми розуміння світу, і людей. (Галілей не менше знає про світ, ніж Ейнштейн, а Аристотель – не менше, ніж Галілей (у чомусь більше знає один, у чомусь – інший). Вони мають різні смисли розуміння, актуалізують у нескінченність різні грані і можливості нескінченного можливого буття [2: 306-307]. Виходячи з цього, позиція вчителя-вихователя повинна базуватись на суб'єкт-суб'єктній взаємодії, яка забезпечується взаєминами значущості (референтності). “Лише за особистісного плану взаємодії з вихованцем педагог транслює свою індивідуальність, реалізуючи власні потреби і здатність бути особистістю і, у свою чергу, формуючи відповідні потреби і здатність у вихованця” [1: 187].

Особистісна взаємодія вчителя зі школярами у сфері дозвілля є процесом суб'єкт-суб'єктних відносин, у якому формується Я-Концепція людини, її ставлення до себе, до оточуючих, співвіднесення образу “Я” з відношенням інших до себе, що мотивує особистість до самовдосконалення, особистісного росту. Вчитель у процесі особистісної взаємодії спирається на власні ціннісно-сміслові установки своєї діяльності, займає осмислено аргументовану позицію щодо цілей взаємодії зі школярами у сфері дозвілля, що пов'язано з відповідним рівнем самореалізації у педагогічній діяльності.

Н.І.Сарджеладзе, зіставляючи якісні розходження суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних стосунків, звертає увагу на принципово важливу полярність мотивацій: «якщо мотиваційним джерелом суб'єкт-об'єктного ставлення є прагнення «мати» («володіти»), то при суб'єкт-суб'єктному ставленні до іншого в цій якості виступає спонукання «бути» у своїх диференційованих смислових значеннях, таких, як «бути з іншим» і «бути для іншого» [5: 164]. Представлений аналіз дає змогу осмислити цінність особистісної взаємодії і спроможність бути значимою особистістю в процесі розвитку дитини. Конативний компонент суб'єкт-суб'єктних стосунків визначає як поведінкову готовність до діалогічного спілкування, прислухання до «голосу» іншого, надання допомоги у випадку певних утруднень, альтруїстичне поведіння. У такому контексті культура особистісної взаємодії вчителя зі школярами у сфері дозвілля предстає як ціннісно-смісло-орієнтована діяльність, що надає змогу як вчителю, так і вихованцю знаходити не тільки сенс взаємодії, а і сенс власного життя.

Особистісна взаємодія вчителя зі школярами у сфері дозвілля актуалізує більш глибоку рефлексію власного світу та його збагачення світом іншої людини, у нашому дослідженні, школяра. Для того, щоб учитель досягав результатів в особистісній взаємодії зі школярами у сфері дозвілля, йому необхідно володіти певними якостями особистості. Найбільш важливими, на наш погляд, є: відкритість, рефлексивність, емпатійність, конгруентність. Виділені якості особистості вчителя-вихователя, з одного боку, обумовлені рівнем культури особистісної взаємодії, з іншого, виступають як вихідні положення

саморозвитку особистості вчителя, його професійної компетентності. Саме ці якості надають змогу вчителю-вихователю з'ясувати ті смислові конструкції, які є суттєвими для школярів, моделювати програму взаємодії, що надає можливість спрямовувати особистісний розвиток школярів у ціннісно-смисловому напрямі.

У процесі особистісної, діалогічної взаємодії в просторі дозвілля школярів субкультури педагогів і учнів проникають одна в одну, збагачуються значеннєвими моделями, узгоджуються в системах цінностей.

При цьому зазначимо, що субкультура школярів являє собою значеннєвий простір цінностей, установок, способів діяльності, форм спілкування, здійснюваних у дитячих співтовариствах і, найбільш яскраво, проявляється у сфері дозвілля, тому що вона (сфера) найменш регламентована дорослими, педагогами. Субкультура дітей також передбачає, що для кожного віку характерна своя культура, обумовлена тим, що може засвоїти дитина, що може стати змістом її розвитку як особистості. З одного боку, дитина є носієм певної субкультури, з іншого боку, вона – результат впливу соціокультури (соціум, у якому він живе і розвивається).

Субкультура педагога, який взаємодіє з дітьми у сфері їхнього дозвілля предстає як сукупність специфічних ціннісно-смислових, емоційно-оцінних і комунікативно-поведінкових особливостей, що утворюються на межі професійної і повсякденної культури [3].

Виявляється субкультура вчителя-вихователя через культуру особистісної взаємодії, яка проявляється у певній позиції вчителя-вихователя щодо взаємодії зі школярами, а саме:

- допомогти школяру у самовизначенні, саморозвитку;
- створити умови для становлення толерантних, відкритих стосунків у середовищі школярів, яке є простором розвитку ціннісно-смислової сфери кожного;
- сприяти розвитку поліваріативності світосприйняття та оцінки явищ з позиції загальнолюдських цінностей;
- підтримувати школярів у проявах власної індивідуальності та індивідуальності інших.

Висновок. Узагальнення викладеного матеріалу дозволяє говорити про те, що особистісна взаємодія педагога з дітьми в розглянутому середовищі життєдіяльності дитини являє собою ціннісно-спрямоване спілкування, у якому зустрічаються культурні практики вчителя-вихователя і школяра і де по'єднуються різні культурні середовища. Суттєво важливим при цьому стає відношення вчителя-вихователя до особистісної взаємодії у сфері дозвілля школярів, яке сприймається вчителем-вихователем як смислоутворюючий фактор педагогічної діяльності. Допомогти дитині у пошуках смислу життя, смислу дозвіллевого часу як особистісної цінності для розвитку, розкрити перспективи особистісного розвитку, самореалізації в індивідуально обґрунтованій троекторії життя робить педагогічну діяльність вчителя-вихователя смислознаходженням.

Самовизначаючись у змісті спілкування, педагог орієнтується на основні культурні цінності, намагаючись передати їх школярам.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2кн. Кн.1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади: Навч.-метод. видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
2. Библер В.С. Человек. Культура // Человек в системе наук. – М.: Наука, 1989. – 504с.
3. Духова Л.И., Подымова Л.С. Профессионально-педагогическая культура и субкультура учителя // Педагогическое образование и наука, 2004. – № 5.
4. Минюшев Ф.И. Социальная антропология. – М., Межд.Ун-т Бизнеса и управления, 1997. – 198 с.
5. Сарджеладзе Н.И. Личность и ее взаимодействие с социальной средой/ АН ГССР, Ин-т психологии им. Д.Н.Узнадзе. – Тбилиси: Мецниереба, 1989. – 204 с.